

УДК 007:304:070

СВІТОГЛЯДНА ЕСЕЇСТИКА ВІРДЖИНІ ВУЛФ

Лілія Шутяк

*Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича,
вул. Коцюбинського, 2, 58012 Чернівці, Україна, e-mail: filolohy@rambler.ru*

Розглянуто есеїстику англійської письменниці Вірджинії Вулф. Увагу зосереджено на світоглядній позиції авторки, основних принципах її творчості, різноманітні тем та проблем, які виникають у процесі написання критичних статей.

Ключові слова: есеїстика, світогляд, феміністична критика, інтуїція, бачення.

Нині найпопулярнішим видом літературної критики є, безперечно, феміністична критика. Це один з напрямів літературно-теоретичної думки, який набув особливого розвитку у II пол. XX ст. [1; 811]. Серед найвідоміших представниць феміністичної критики виокремлюють постаті Сімони де Бовуар, Юлії Крістєвої, Гелен Сіксу (Франція); Кейт Міллет, Елейн Шовалтер (США). Основні теми, які порушували ці авторки безпосередньо стосуються місця жінки у маскулінному світі. Об'єктом дослідження феміністичної критики є проблеми «слабкої» статі та перспективи їх вирішення, критика фаллоцентризму, відкриття історії жіночої культури і літератури тощо.

У контексті феміністичної критики розглянемо есеїстику однієї з найталановитіших англійських письменниць початку XX сторіччя Вірджинії Вулф. Досліджуючи її літературно-критичну спадщину, передовсім слід звернути увагу на основні пріоритети авторки. Як зазначає російська дослідниця Н. П. Михальська, погляди Вулф формувались у руслі ідеалістичної естетики в атмосфері групи «Блумсбері» [14; 59]. Англійська письменниця перебувала під впливом своїх попередниць — Фанні Берні, Афри Бен, Гарцет Мартіно, Джордж Еліот, Джейн Остін, а тому сміливіше освоювала «парнаські» висоти.

Вірджинія Вулф — прихильниця теорії А. Бергсона про перевагу інтуїції над розумом. У відомого французького філософа вона запозичила ідею «повернення до себе, як до абсолютної дійсності творчого духу» [1; 55]. У центрі уваги письменниці стоїть людина з її почуттями і переживаннями, які сприймаються як щось окреме й існують самі по собі, незалежно від їх носіїв. Вулф вважала, що людина може краще пізнати навколишній світ лише інтуїтивно, проникаючи у ті глибини свідомості, які недосяжні для наукового мислення. Вона активно вітала новаторські прийоми у написанні художніх творів і відкидала реалістичне сприйняття дійсності. Завдяки цьому письменницю називають провідною фігурою психологічної школи англійського роману.

Свої погляди Вулф виклала у багатьох есе та літературно-критичних статтях про творчість різноманітних письменників. Есеїстика — це той жанр, який дає змогу автору найповніше розкрити свою особистість. Цей жанр не претендує на вичерпне трактування теми. Остання відкривається читачеві лише тією мірою, якою бажає автор.

Есеї Вірджинії Вулф — яскраві зразки малої інтелектуальної прози. У них авторка демонструє глибокі знання з історії літератури та сучасного їй мистецького життя. Помітне місце у дослідженнях Вулф посідає жіноча творчість. Як і американська представниця феміністичної критики Е. Шовалтер, В. Вулф вважає своїм завданням нове відкриття історії жіночої літератури та культури. Джейн Остін, Кетрін Менсфілд, сестри Шарлотта й Емілі Бронте складають «анатомічний театр» Вірджинії Вулф. У есеї «Джейн Остін» авторка акцентує увагу на понятті характеру у творчості письменниці. Через це поняття розкривається не лише внутрішній світ персонажів, але і самої Джейн Остін. На думку Вірджинії Вулф, письменниця насолоджується, «відрізаючи голови своїм героям» [3; 513]. Джейн Остін екстраполює власні почуття на почуття своїх героїв.

Досліджуючи творчість іншої англійської письменниці, Емілі Бронте, Вулф виокремлює точність спостережень, притаманну трагічно закоханим героям творів Е. Бронте. У статті «Джейн Ейр» і «Грозовий перевал» Вулф через порівняння творів сестер Шарлотти і Емілі Бронте протиставляє їх одна одній. Критик зауважує, що Емілі Бронте — сильніший поет, ніж Шарлотта. Остання всю свою пристрасть і різноманіття стилю витратила на те, щоб висловлювати прості речі: «Я люблю», «Я ненавиджу», «Я страждаю». А у творчості Емілі суб'єктивне «Я» взагалі відсутнє. Вона бачила розколотий світ, хаотичну масу його частин і відчувала, що може звести їх разом на сторінках своєї книги [2; 505]. Е. Бронте міфологізує реальне життя з його конфліктами і невдачами, створюючи світ не особистих переживань, а всезагальної любові та ненависті.

Також Вулф захоплюється чутливою душею Кетрін Менсфілд, яка вміла майстерно передати найпотаємніші людські почуття. Вірджинію глибоко вражає те, що Кетрін, навіть дуже хвора, однак знаходить в собі сили писати. Свої висновки Вулф робить на основі детального аналізу щоденника Кетрін Менсфілд, що свідчить про обізнаність критика не лише з творчістю, але й з приватним життям досліджуваного (піддослідного?) об'єкта.

Важливе значення для розуміння світоглядної позиції Вірджинії Вулф мають статті «Сучасна література» і «Російська точка зору». У першій авторка негативно висловлюється про творчість «матеріалістів»: Г. Уелса, Дж. Голсуорсі, А. Беннета і протиставляє їм новатора Дж. Джойса. Вулф пише, що так звані «матеріалісти» говорять про неіснуючі речі, витрачають багато часу і зусиль, видаючи «незначне і тимчасове за істинне і вічне» [9; 278]. Есе «Сучасна література» має дещо викривальний характер. Вірджинія Вулф активно вдається до іронії. Наприклад, у звертанні до Г. Уелса чи Дж. Голсуорсі фігурує слово «містер», чим авторка ніби підкреслює «інакшість», навіть вищість, але аж ніяк не свою повагу до цих авторів. На думку авторки, «матеріалісти» творили шаблонний світ, де нема місця людським почуттям. Вони зосереджували увагу на зовнішності героїв, їхніх вчинках, а не на внутрішньому світі. Додамо, що саме індивідуальні почуття людини цікавили В. Вулф передовсім. Отож, думки «матеріалістів» абсолютно не відповідали світоглядній позиції англійської письменниці. Г. Уелс, Дж. Голсуорсі та А. Беннет можуть так майстерно написати, що

навіть найкращим критикам важко визначити те місце, звідки твір, мовби починає «гнити». Натомість Дж. Джойс, як це розуміла Вулф, є сміливим новатором щодо форми твору. «Якщо Вам потрібне саме життя, то Ви, безперечно, знайдете його у Джойса», — вважає письменниця [9; 279]. А ще Дж. Джойс помітно зосереджує увагу на внутрішніх переживаннях. Його «Улісс» — це наскрізь суб'єктивний роман, ставлення до якого у Вулф було амбівалентним. Спершу вона, як і її сучасник Т. Еліот, високо оцінила цей твір, але згодом Вулф навіть засудила його. Таке обурення виникло внаслідок того, що Т. Еліот порівнював «Улісса» з «Війною і Миром» Льва Толстого. Останній був для Вулф не просто російським класиком, але й одним із авторитетів у літературі поруч із І. Тургеневим, П. Чеховим і Ф. Достоєвським.

В есе «Російська точка зору» авторка говорить про те, що англійська інтелігенція не може гідно оцінити твори російських класиків через проблеми з перекладом. Адже англійські критики «не прочитали жодного слова російською мовою, ніколи не бачили Росії, навіть ніколи не чули справжньої російської говірки» [7; 282]. І тому вони змушені покладатися лише на переклади, які не є правдивим джерелом. В. Вулф самостійно вивчила російську мову, щоб мати змогу читати в оригіналі улюблені твори. Аналогічно зробила і відома англійська письменниця, філософ і літературний критик Айріс Мердок. Знання російської мови було потрібне їй для читання творів російських письменників в оригіналі. У збірці літературних статей «Екзистенціалісти і містики» А. Мердок робить численні посилання на твори Ф. Достоєвського, І. Тургенева, О. Пушкіна та ін. Вплив російських класиків на творчість сучасної англійської письменниці бачимо і в її романах «Час янголів» (1966), «Дилема Джексона» (1999) та ін. А. Мердок навіть робить спроби самостійно передати російський текст латиницею.

Чим саме імponує англійським авторкам і, зокрема, В. Вулф, російська література? Вулф вважає, що основною дійовою особою в цій літературі є поняття «душі» [7; 285], що і відрізняє її від англійської. Тобто, у центрі уваги російських письменників — внутрішній світ людини. А це один із пріоритетів В. Вулф. Критик навіть протиставляє бездуховних англійських письменників російським. Знавець англійської літератури, російська дослідниця Е. Ю. Генієва стверджує, що Вулф високо цінувала російських письменників за сміливе новаторство щодо форм оповіді. «Росіяни легко відкидають усі обмеження для того, щоб у нервових, заплутаних фразах описати життя душі», — зауважує Е. Ю. Генієва [11; 11].

Вулф, як її співвітчизниця А. Мердок, широко захоплюється Ф. Достоєвським. Вона вважає, що англієць не може так прочитати «Братів Карамазових» чи «Ідіота», як росіянин, оскільки саме поняття душі чуже йому. А, не розуміючи, що таке душа, англієць не усвідомить суті твору.

Додамо, що Вулф, як і всі представники групи «Блумсбері», писала свої есеї для інтелігенції. Ось чому у критиці та літературному середовищі їх часто називали «високочолі» («highbrow»). А Достоєвському, навпаки, байдуже, хто людина за соціальним статусом — «аристократ чи злидар, бездомний чоловік чи світська дама» [7; 285]. У його творах мало гумору і нема комічних сцен, як звикли англійці. Вулф зауважує: «Якщо не брати до уваги Шекспіра, то нема захопливішого читива, ніж Достоєвський» [7; 285]. Авторка сакралізує творчість Ф. Достоєвського, прирівнюючи його до видатних англійських класиків.

Але особливо Вулф уславлює Льва Толстого за «Війну і Мир». Це один із тих творів, який справив на авторку найбільший вплив. Для неї неприпустиме

саме порівняння «Війни і Миру» з «Уліссом» Дж. Джойса. Останній твір, на її думку, значно програє. Роман Л. Толстого — це широка панорама російської дійсності, «світ, де стукіт поштаря чути о восьмій ранку, де люди лягають спати між десятою і одинадцятою» [7; 287]. Людина в цьому світі не обмежена чи другорядна, як думають чимало англійців. «Вона — не дикун і не дитя природи. Ця людина освічена, з багатим досвідом» [7; 287].

Для Л. Толстого головне — життя, для Ф. Достоєвського — душа, підсумовує Вулф. Але саме Л. Толстой з усіх російських письменників найбільше притягує і відштовхує водночас.

Авторка з повагою пише про І. Тургенєва, зокрема, про його роман «Рудін», відзначаючи ту чіткість, якої досягнув російський письменник, відкидаючи зайве. Твори І. Тургенєва невеликі, але дуже змістовні. «З одного боку вони містять різні почуття, з іншого — дуже спокійні. Їх форма і досконала, і невтримана водночас» [6; 552]. На прикладі творчої манери І. Тургенєва Вулф дає корисні поради молодим письменникам. Вона вважає, що автор повинен не лише знаходити факти, але й переосмислювати їх у своєму творі. Зазвичай, письменники роблять або одне, або інше. Але для написання цікавого твору слід глибше дивитися у суть речей і не обмежуватися лише тим, що є на поверхні. Поєднувати факти і їх тлумачення, як ніхто, на думку В. Вулф, умів саме І. Тургенєв [6; 553]. Його творчість сповнена контрастів: іронія і пристрасть, поезія і банальність дуже тісно переплетені на сторінках романів російського письменника. «Він ніколи не відволікається на несуттєве, на показ брехливих почуттів чи на зайву зміну декорацій. Ось чому його герої та героїні належать до тих небагатьох героїв художньої літератури, у чію любов ми віримо» [6; 555]. Романи Тургенєва залишаються актуальними у будь-яку епоху. На думку В. Вулф, особливість творів І. Тургенєва полягає у фактичній відсутності особистих переживань автора, які прив'язують мистецтво до певного часу. Тому ці твори захоплювали і будуть захоплювати не одне покоління читачів.

Основна концепція літературно-критичної діяльності Вулф — «правда бачення» [12; 18]. Саме це цікавить її у творах Дж. Конрада, В. Скотта, М. Пруста, Л. Керолла, Д. Дефо, Л. Стерна. Творчість останнього вона аналізує в есе «Сентиментальна подорож». У своєму романі автор робить спробу відвернути увагу читача від зовнішніх подій (мандрівки Францією) і звернути увагу на кожну індивідуальну деталь (наприклад, віслюка або дівчину із зеленим гаманцем). У творчості Л. Стерна відбувається зміна акцентів: від раціональної розповіді, що притаманна епосі Просвітництва, до зосередження на внутрішньому світі людей, що домінує у сентименталізмі. Таким чином, у ліричного героя Л. Стерна задіяні не лише рецептори об'єктивного сприйняття дійсності, але і сфера емоцій, яка є головною для В. Вулф.

Інший англійський письменник, Вальтер Скотт, як пише Вулф, у своїх романах не розкриває повною мірою емоції та почуття героїв. Він передає внутрішній світ персонажів занадто пафосними виразами, які часто виглядають недоречно. В есеї про літературну діяльність В. Скотта, яке складається з двох частин — «Антикварій» та «Газове світло в Ебботсфордї», Вулф дорікає майстру історичного роману за незрозумілу мову, насичену латинізмами і старовинними метафорами. Авторка зараховує В. Скотта до тих письменників, які вже не мають на інших ніякого впливу і тому користуються тихою, безхмарною славою. Серед позитивних рис В. Скотта, Вулф називає «точність у зображенні

почуттів людини під час зіткнення не з іншими людьми, а з Природою і Долею» [10; 522]. В. Скотта або зачитують «до дірок», або відкладають з першої ж сторінки, — підсумовує Вулф.

«Його книжка — це він», — так окреслює творчість Мішеля Монтеня англійський критик. У своєму есе «Монтень» вона виділяє головну рису цього письменника — прагнення завжди бути самим собою. Детальному аналізу піддається спосіб мислення М. Монтеня, його погляди на життя і світ. Людина, що пізнала саму себе, стала незалежною, — стверджує французький просвітитель. В історії літературної критики його вважають одним із основоположників Жан-ру есе. У Вірджинії Вулф і Мішеля Монтеня є спільні риси. Французький критик, як й англійська авторка, вважав, що «письменник пише для тих небагатьох, хто його розуміє». Тобто, література має бути елітарною, для певного кола читачів, що підтверджує теорію Вулф про мистецтво «високочолих». Монтень вважав, що «про все говорити не варто, є такі речі, на які треба лише натякати» [5; 534]. А читач, якщо він освічений, про все здогадається сам.

Цікавою для Вірджинії Вулф є постать її сучасника Девіда-Герберта Лоуренса. Центральною темою його романів є стосунки між чоловіком і жінкою. Конфронтація статей у Д.-Г. Лоуренса співзвучна світорозумінню В. Вулф. У своїх «Нотатках про Лоуренса» вона аналізує роман «Сини і коханці», порівнюючи цей твір з «На Сваннову сторону» Марселя Пруста. «Увесь текст, ніби гойдається і переливається; він, наче складений з окремих блискучих фрагментів, які постійно змінюються» [4; 543]. Однак, роман Д.-Г. Лоуренса не є настільки досконалим, як роман М. Пруста. З погляду майстерності, стиль класика модернізму рафінованіший, ніж проза сина шахтаря Д.-Г. Лоуренса. У «Нотатках про Лоуренса» Вулф виправдовує представників середнього класу, вражаючи, що і вони мають власну думку. Така теза не суперечить світоглядній позиції «високочолої» авторки, оскільки соціальне становище людини не має для неї важливого значення. Головне — внутрішній світ особистості.

Взірцевим у цьому плані для авторки є твір Марселя Пруста «У пошуках втраченого часу». Протягом довгих років він був її кумиром, чию письменницьку вправність, вироблену в епопеї, вона наслідувала. Саме так написаний найвідоміший роман В. Вулф «Місіс Делловей». У М. Пруста вона запозичила зосередження на окремих деталях, так званих «моментах буття» («moments of being» — термін Вулф). Роман написаний у формі «потoku свідомості», що споріднює цих авторів. Були між ними і розбіжності: М. Пруст показує характерні риси французької аристократії на певному етапі, а В. Вулф обмежується показом внутрішнього світу своїх персонажів, спеціально не вказуючи на ту соціальну групу, до якої вони належали [13; 34]. Через це українська дослідниця Марія Зубрицька називає Вулф «першою жінкою-критиком, яка до свого аналізу письма включила соціологічний аспект» [1; 19].

Стиль Вірджинії Вулф має свої особливості. У кожному есе відчувається аналітичність мислення авторки. Її індивідуальність чітко проглядає крізь призму тексту. Структурувавши усі особливості письма Вулф, констатуємо:

1. Типово жіночий підхід до розгляду літератури. Творчість кожного письменника Вулф сприймає не розумом, а серцем. Важливе значення вона приділяє емоціям, почуттям і особистим переживанням людини, що властиво жінкам. Автори-чоловіки цікавлять її лише тією мірою, наскільки глибоко вони описують внутрішній світ, душу людини.

«Фемінний» підхід виявляється і у зацікавленні Вулф, передовсім, жіночою творчістю (Шарлотти і Емілі Бронте, Джейн Остін, Кетрін Менсфілд) та прагненням привернути увагу чоловіків до проблем слабкої статі, реабілітувати жіночу культуру та літературу.

2. В. Вулф не просто демонструє знання творчості різних письменників, але і звертається до щоденників та приватного листування авторів, щоб краще висвітлити їхні світоглядні позиції (наприклад, вона досліджувала щоденник Кетрін Менсфілд).
3. Есеї Вулф публікувалися в газетах та журналах, що вимагало від неї дотримання цілком конкретних стилістичних і жанрових параметрів. Авторською особливістю Вулф є написання есеїв не від першої особи «я», а від четвертої — «ми» (зокрема, в есеї «Сучасна література»). Тож можна говорити не просто про читача, а читача-співучасника, того, хто становить рецептивну цілісність з автором.
4. У літературно-критичних статтях Вулф часто трапляються авторські неологізми: «бачення» («vision») як спосіб, певний кут тлумачення буття, та «моменти буття» («moments of being») як фрагменти, відрізки людського існування, які слід сприймати автономно.
5. Письменниця демонструє знання різних мов. Її тексти містять фрази та цілі абзаци із творів французькою, російською, латиною.
6. У текстах широко використовуються різні синтаксичні фігури: інверсія, риторичні питання та ін.

Загалом стиль есеїв В. Вулф нагадує більше стиль художньої літератури, ніж критичних статей. Вона не приховує свої преференції: не скупиться на похвали, але і не засуджує беззмістовно. Стиль В. Вулф динамічний, жвавий, безпосередній. Критичні статті допомагають авторці краще висловити свою світоглядну позицію, ніж художні твори. Мова статей, на перший погляд, видається неконтрольованою, але водночас вона суворо обмежена внутрішньою справедливістю оцінок авторки, що дає змогу уникати і пафосу, і грубої критики.

-
1. Антологія світової літературно-критичної думки ХХ ст. / За ред. Марії Зубрицької. 2-е вид. Доповнене. — Львів: Літопис, 2001. — 832 с.
  2. Вулф В. «Джейн Эйр» и «Грозовой перевал» // Вулф В. Избранное. — М.: Худож. лит., 1989. — С. 501–506.
  3. Вулф В. Джейн Остин // Вулф В. Избранное. — М.: Худож. лит., 1989. — С. 507–517.
  4. Вулф В. Заметки о Д.-Г. Лоуренсе // Вулф В. Избранное. — М.: Худож. лит., 1989. — С. 541–544.
  5. Вулф В. Монтень // Вулф В. Избранное. — М.: Худож. лит., 1989. — С. 529–537.
  6. Вулф В. Романы Тургенева // Вулф В. Избранное. — М.: Худож. лит., 1989. — С. 551–557.
  7. Вулф В. Русская точка зрения // Писатели Англии о литературе XIX — XX вв. Сб. статей. — М.: Прогресс, 1981. — С. 282–288.
  8. Вулф В. Сентиментальное путешествие // Писатели Англии о литературе XIX — XX вв. Сб. статей. — М.: Прогресс, 1981. — С. 289–294.

9. *Вулф В.* Современная литература // Писатели Англии о литературе XIX — XX вв. Сб. статей. — М.: Прогресс, 1981. — С. 276–281.
10. *Вулф В.* Сэр Вальтер Скотт // Вулф В. Избранное. — М.: Худож. лит., 1989. — С. 518–528.
11. *Гениева Е. Ю.* Она и музыка, и слово... // Вулф В. Флаш: Рассказы. Повесть. — М.: Известия, 1986. — С. 5–17.
12. *Гениева Е. Ю.* Правда факта и правда видения // Вулф В. Избранное. — М.: Худож. лит., 1989. — С. 3–22.
13. *Ивашева В. В.* Английская литература XX век, — М.: Просвещение, 1967. — С. 31–37.
14. *Михальская Н. П.* Литературно-критические взгляды Вирджинии Вулф // Уч. зап. Моск. Государственного пединститута им. Ленина. — Т. 245. — С. 53–72.
15. *Михальская Н. П.* Пути развития английского романа 1920–1930-х годов. — М.: Высшая шк., 1966. — С. 63–104.

VIRGINIA WOOLF'S IDEOLOGICAL ESSAYISTICS

Lilia Shutiak

Yuriy Fedkovuch Chernivtsi National University,
Kotsjubunskyj Street 2, 58012 Chernivtsi, Ukraine
Tel. office: (0372) 58-48-36
E-mail: filolohy@rambler.ru

The article deals with the essayistic works by an English writer Virginia Woolf. The main attention is paid to the Woolf's perception of the world, her principles, variety of themes and problems, which appear in the process of writing her critical articles.

Key words: essayistic, perception of the world, feministic criticism, intuition, vision.

МИРОВОЗРЕНЧЕСКАЯ ЭСЕЙСТИКА ВИРДЖИНИИ ВУЛФ

Лилия Шутяк

Черновецкий национальный университет имени Юрия Федьковича,
ул. Коцюбинского, 2, 58012 Черновцы, Украина
E-mail: filolohy@rambler.ru

Рассмотрена эссеистика английской писательницы Вирджинии Вулф. Внимание сосредоточено на мировоззренческой позиции, основных принципах её творчества, разнообразии тем и проблем, которые возникают в процессе написания критических статей.

Ключевые слова: эссеистика, мировоззрение, феминистическая критика, интуиция, видение.

Стаття надійшла до редколегії 10.04.2008

Прийнята до друку 14.04.2009